

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen voor de locatie Klokstraat 5 te Goes, gemeente Goes (Z)

M. Verboom-Jansen & W.J.F. Thijs

ARC-Rapporten 2011-2

Geldermalsen
2011
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek
in de vorm van boringen voor de locatie Klokstraat 5 te Goes, gemeente
Goes (Z)

ARC-Rapporten 2011-2
ARC-Projectcode 2010/683

Tekst

M. Verboom-Jansen & W.J.F. Thijs

Afbeeldingen

M. Verboom-Jansen

Redactie

N. van Malssen & K. Otten

Beheer en plaats van documentatie

Archaeological Research & Consultancy

definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

Beheer en plaats van documentatie

ARC bv

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2011

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Resultaten bureau-onderzoek	8
3	Resultaten inventariserend veldonderzoek	13
4	Samenvatting	14
5	Conclusie	15
6	Aanbeveling	16
	Bijlagen	28

Projectgegevens

Projectnaam	Goes, Klokstraat 5
Projectcode	2010/683
CIS-code	44.456
Projectleider	Ir. W.J.F. Thijs
Contact	0345 – 620102, w.thijs@arcbv.nl
Opdrachtgever	Architectenbureau Albert Blankenstijn, dhr. A. Blankenstijn.
Contact	0113 – 306056, info@abarchitect.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Goes, mw. M. van Hommerig
Contact	0113 – 249600, m.vanhommerig@goes.nl
Toetsing	SCEZ, drs. I.M. van der Weide
Contact	0118 – 670809, im.vander.weide@scez.nl
Beheer en plaats van vondsten	Zeeuws Archeologisch Depot, Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
Contact	Postbus 49, 4330 AA Middelburg
Beheerder	Dhr. H. Hendriks
	0118 – 670618, h.hendriks@scez.nl
Beheer en plaats van documentatie	Zeeuws Archeologisch Archief, Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
Contact	Postbus 49, 4330 AA Middelburg
Beheerder	Dhr. J.J.B. Kuipers
	0118 – 670879, jib.kuipers@scez.nl
Beheer en plaats van digitale documentatie	E-depot (www.edna.nl)

Locatiegegevens

Toponiem	Klokstraat 5
Plaats	Goes
Gemeente	Goes
Provincie	Zeeland
Kadastrale gegevens	Goes, sectie D, perceelnr. 5218
Kaartblad	65H
RD-coördinaten	NW: 51.090/ 391.439 NO: 51.100/ 391.437 ZO: 51.104/ 391.428 ZW: 51.092/ 391.431
Oppervlakte	80m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Naaldwijk op Formatie van Nieuwkoop
Geomorfologie	Waarschijnlijk oeverafzettingen van een getij-inversierug
Bodem	Waarschijnlijk kalkrijke poldervaaggronden

vervolg administratieve gegevens

Historische situatie	De onderzoekslocatie ligt binnen de historische stadskern van Goes. Goes werd voor het eerst in 976 vermeld. De onderzoekslocatie maakt tenminste van 1576 deel uit van een binnenterrein.
Archeologische verwachting	Door de ligging in de historische stadskern van Goes (AMK-nummer 13.456) geldt een hoge trefkans op archeologische resten uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd.
AMK-monumentnummer	13.456; stadskern Goes, hoge waarde
Archis-waarnemingsnummers	N.v.t.
Archis-vondstmeldingsnummers	N.v.t.
ZAA-vondstmeldingsnummers	N.v.t.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Architectenbureau Albert Blankenstijn heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor locatie Klokstraat 5 te Goes. Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen nieuwbouw op de locatie. Bij deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische waarden bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is uitgevoerd door M. Verboom-Jansen MSc en ir. W.J.F. Thijs. Het veldonderzoek is uitgevoerd door ir. W.J.F. Thijs. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt in het centrum van Goes, aan de Klokstraat 5 (zie afb. 1 en 4). Het is een binnentuin die aan alle kanten wordt omsloten door gebouwen. Het terrein ligt momenteel braak. Het uiterst westelijke deel is verhard met betontegels. De oppervlakte van de onderzoekslocatie bedraagt ca. 80 m². Doordat de onderzoekslocatie is omsloten door gebouwen, is de maaiveldhoogte niet goed van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) af te lezen, maar de maaiveldhoogte bedraagt waarschijnlijk ca. 1,5 m +NAP (afb. 2).

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

Het pand aan de Klokstraat 5 wordt verbouwd en uitgebreid. Ten behoeve van de fundering en vloer wordt de bodem tot respectievelijk 0,8 en 0,3 m –mv ontgraven.³ De details van de funderingsconstructie staan weergegeven op afbeelding 3. Er wordt voor zover bekend niet geheid voor de toekomstige aanbouw. De gehele onderzoekslocatie zal worden bebouwd.

1.4 Doel van het bureau-onderzoek

1.4.1 Bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoeks-

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

³Persoonlijke mededeling architectenbureau Blankenstijn.

locatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4.2 Inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend onderzoek. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.5 Werkwijze bureau-onderzoek

1.5.1 Bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruikgemaakt van Archis2 (de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruikgemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. Voor onderhavig onderzoek is gebruikgemaakt van de archeologische waarden- en beleidskaart van de provincie Zeeland.⁴ Ook is contact opgenomen met dhr. Jongepier van SCEZ (Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland) om navraag te doen naar nog niet in Archis opgenomen vondstmeldingen.⁵ Van het Zeeuws Archeologisch Archief is geen reactie ontvangen over aanvullende archeologische informatie uit de omgeving van de onderzoekslocatie. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Voor onderhavig onderzoek is ook het Zeeuws Archief⁶ geraadpleegd en is contact gezocht met het Gemeentearchief Goes.⁷ Van het gemeentearchief is op 30

⁴<http://provincie.zeeland.nl/cultuur/chs>.

⁵E-mail naar dhr. Jongepier, SCEZ, 16 december 2010.

⁶Bron: <http://www.zeeuwsarchief.nl/>.

⁷E-mail naar gemeentearchiefgoes@goes.nl, 23 maart 2011

maart 2011 reactie ontvangen.⁸ Bij de historische ontwikkeling wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden. Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van de aanvullende richtlijnen voor archeologisch onderzoek in de provincie Zeeland. Voor het bureau-onderzoek is gebruikt gemaakt van de website van het gemeente-archief van Goes.⁹

1.5.2 Inventariserend veldonderzoek

Het IVO is uitgevoerd als een karterend booronderzoek. De boringen zijn verspreid over de locatie geplaatst. De positie van de boringen is ingemeten met behulp van GPS en meetlinten en de maaiveldhoogte is bepaald met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Het was niet mogelijk om de maaiveldhoogte middels waterpassen vast te stellen omdat het een binnentuin betreft die alleen via een winkel te betreden is. In totaal zijn vier boringen geplaatst tot een diepte van minimaal 60 cm –mv en maximaal 400 cm –mv. Voor het boren is gebruikgemaakt van een edelmanboor met een diameter van 7 cm en een guts met een diameter van 3 cm. In de boringen is op twee plaatsen een verharding in de ondergrond aangetroffen. De verharding is gekarteerd met een steekguts van 1 cm. De bodemopbouw is beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (Bosch 2005). Het opgeboorde materiaal is in het veld doorzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

⁸Email; dhr. de Klerk

⁹www.goes.nl/gemeentearchief

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Goes ligt op het Zeeuwse eiland Zuid-Beveland, dat deel uitmaakt van het zuid-westelijke zeekleigebied. De ontwikkeling van dit gebied hangt sterk samen met de holocene zeespiegelstijging. Tijdens de laatste fase van het Weichselien (115.000 – 10.000 jaar geleden) lag de zeespiegel ongeveer 120 m lager dan nu. In deze laatste fase van dit glaciaal was er sprake van een poolwoestijn, waarin de vegetatie vrijwel was verdwenen. Onder invloed van wind, smeltwater en hellingsprocessen werd op grote schaal dekzand afgezet (Berendsen 2004). Dit dekzand behoort tot de Formatie van Boxtel (De Mulder et al. 2003). Op Zuid-Beveland helt het dekzand van het zuiden naar het noorden af. De top van het dekzand in Zuid-Beveland bevindt zich op ca. 4 à 5 m –NAP (Bazen 1987). In het noorden van Zuid-Beveland bevindt de top van het dekzand zich op ongeveer 12 m –NAP.

In het holocene steeg de zeespiegel door het smelten van de ijskappen. Tot 7000 BP¹⁰ verliep deze stijging zeer snel. Vanaf het Atlanticum (8000 jaar tot 5000 geleden) werd onder invloed van een stijgende zeespiegel en de daarmee gepaard gaande stijgende grondwaterspiegel op het dekzand een pakket veen gevormd. Dit veen vormt de Basisveen Laag binnen de Formatie van Nieuwkoop. Tijdens de snelle zeespiegelstijging in het Boreaal (9000 tot 8000 jaar geleden) en Atlanticum trok de kustlijn zich in oostelijke richting terug, om tussen 7000 en 5000 jaar geleden ongeveer de huidige positie te bereiken. Hierdoor kwam het gebied onder invloed te staan van mariene processen, waardoor grote delen van het pleistocene oppervlak zijn geërodeerd (Bazen 1987). In het Zeeuwse getijdengebied vormde zich tussen 5000 en 4500 jaar geleden een groot waddengebied met talloze getijdengeulen. De afzettingen die hierbij gevormd zijn worden gerekend tot het Wormer Laagpakket binnen de Formatie van Naaldwijk. Doordat de kustlijn zich vanwege de afnemende zeespiegelstijging kon stabiliseren, ontwikkelde zich een rij strandwallen ter hoogte van de huidige kustlijn, waardoor het waddengebied langzaam werd afgesloten van de Noordzee. Rond 4000 jaar geleden waren de strandwallen volledig gesloten en trad verzoeting van het waddengebied op, waardoor veenvorming kon optreden. De Zeeuwse delta veranderde langzaam in een aaneengesloten veengebied met een hoogveenkussen (De Mulder et al. 2003, Berendsen 2004). Dit veen wordt gerekend tot het Hollandveen Laagpakket binnen de Formatie van Nieuwkoop.

Aan de uitgebreide veengroei in Zuidwest-Nederland kwam in de Romeinse Tijd een einde. In de Romeinse Tijd vond er op het veen bewoning plaats. Door natuurlijke drainage door de Schelde trad aanzienlijke bodemdaling op, waardoor de zee omstreeks 300 n. Chr. weer het land binnen kon dringen (Barends et al. 2005). Dit begon met getijdenkreken die het veengebied doorsneden. Later werden grote delen van het veen weggeslagen en ontstond opnieuw een waddengebied met een uitgebreid getijdengeulensysteem (Bazen 1987). Dit had als gevolg dat Zeeland grotereels ontvolkte. Een groot deel van het veen werd echter pas in de Vroege Mid-

¹⁰BP: before present, jaren voor heden waarbij 1950 als referentiejaar wordt genomen.

deleeuwen weggeslagen, of vanuit de kreken bedekt met klei (Berendsen 2005). De afzettingen uit dit waddegebied worden gerekend tot het Laagpakket van Walcheren binnen Formatie van Naaldwijk (De Mulder et al. 2003). Deze afzettingen liggen nu in Zuid-Beveland aan het oppervlak.

Daar waar het veen niet werd weggeslagen, werd het doordenkt met zeewater. Daarom vond tijdens de Late Middeleeuwen op grote schaal selnering/moertering plaats. Hierbij werd het veen onder het kleidek afgegraven voor zoutwinning; het kleidek werd vervolgens weer terug gezet. De klei-op-veen-gebieden, die na het begin van de jaartelling niet zijn aangetast door inbraken van de zee, staan bekend als Oudland. Het zijn dus de restanten van het oorspronkelijke veengebied, die werden doorsneden door kreken. Deze kreken zijn met zand opgevuld. Doordat de veen- en klei-op-veen-gebieden sterker inklonken dan de zandige kreken, liggen de kreekafzettingen nu hoger dan het omringende landschap. Door hun hogere ligging zijn de kreekruggen aantrekkelijk voor bewoning geweest (Berendsen 2005).

De onderzoekslocatie ligt in het Oudland. Zowel op de geomorfologische kaart als op de bodemkaart is de onderzoekslocatie niet gekarteerd (afb. 5 en 6). Een interpolatie van het bodemtype op basis van de bodemkaart is niet mogelijk. Daarnaast is dit niet nuttig aangezien het originele bodemprofiel waarschijnlijk is vergraven en afgedekt door ophogingslagen. In Berendsen (2005) en Bazen (1987) is te zien dat de onderzoekslocatie net op of net naast een post-Romeinse kreekrug ligt. Dit wordt bevestigd door zowel de IKAW (afb. 7) als het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Op de IKAW is de kreekrug te zien als een zone van hoge trefkans; op het AHN is de kreekrug te zien door zijn hogere ligging in het landschap. Ook op de geomorfologische kaart is buiten de bebouwing van Goes een getij-inversierug (3K33) te zien. Op de onderzoekslocatie zullen dus waarschijnlijk oeverafzettingen van de getijdenkreek aanwezig zijn. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn welvingen in getijafzettingen (3L20) en een vlakte van plaatselijk gemoerde getijafzettingen (2M51) aanwezig. Op basis van bodemtypes in de omgeving van de onderzoekslocatie en de ligging op of nabij een getijdenkreek, worden op de onderzoekslocatie poldervaaggronden verwacht. Poldervaaggronden zijn kenmerkend voor jonge gronden, waarin nog weinig differentiatie in de bodem is opgetreden (De Bakker & Schelling 1989).

2.2 Historische situatie en bouwhistorische waarden

Over de oorsprong van de naam Goes bestaat onduidelijkheid. Volgens Van der Aa (1839–1851) stamt de naam Goes af van de villa *Gosaha*, die al in 776 n. Chr. genoemd werd. Rondom de villa werden enkele huizen bijgebouwd waardoor het dorp Ter-Gosaha oftewel Goes zou zijn ontstaan. Dekker (2002) schrijft over de naam dat deze van Curtagosum komt, een naam die we vinden in een oorkonde van 976: een dorpje gelegen aan een kreek die de ‘Korte Go(e)s’ heette. In 1134 werd het oorspronkelijke dorp door een stormvloed vernietigd. Sinds het begin van de 12e eeuw vormde het Slot Oostende van de Heren van Borssele de kern van Goes. De ligging van dit kasteel is bekend, er zijn echter nooit resten van aangetroffen omdat dit terrein overbouwd is geweest. In 1405 kreeg Goes stadsrechten. In

1417 werd de gracht gegraven en werden de poorten van de stadsmuur gebouwd. Op het dichtstbijzijnde punt ligt de gracht 100 m van de onderzoekslocatie af. In 1423 werd de Grote kerk voltooid. Het oudste deel van het stadshuis stamt uit de 14e eeuw. In 1577 (tijdens de Tachtigjarige Oorlog) werden de vestingwerken van Goes aangelegd. Een groot deel van de vestingwerken is nog herkenbaar, maar valt buiten de grenzen van het archeologische monument. In 1554 is driekwart van de stad afgebrand.¹¹

Op de kaart van Johan van Deventer uit 1560 (afb. 8) is te zien dat de onderzoekslocatie toen nog onbebouwd was. Het lag echter wel direct naast bebouwing. Op de kaart van Zacharias Roman uit 1650 is dit nog steeds het geval (afb. 9). Ook in 1832 en 1857 is de onderzoekslocatie nog onbebouwd (afb. 10 en 11). In 1832 waren direct naast de onderzoekslocatie behalve woonhuizen ook stallen aanwezig.¹²

Voor het onderzoek is contact gezocht met het gemeentearchief van Goes. Hiervoor is door dhr. F. de Klerk in het gemeentearchief een uitgebreide bureau-studie uitgevoerd.¹³ Uit deze studie volgt dat de onderzoekslocatie al in de Late Middeleeuwen in gebruik was. Reeds in deze tijd waren de Kreukelmarkt en Klokstraat dicht bebouwd. Het tussenliggende gebied, waar ook de onderzoekslocatie deel van uitmaakt, was in die tijd nog onbebouwd en had deels een agrarische bestemming. In de omgeving van de onderzoekslocatie werd een groot aantal ambachten uitgeoefend. Zo waren er wagenmakers, kleermakers, smeden, schoen- en handschoenmakers, houtzagers, kuipers, timmerlieden, zeilmakers en bakkers te vinden. Vanaf de 17e eeuw werd de onderzoekslocatie gebruikt door een bierbrouwer, die hier tot de 19e eeuw (eventueel met onderbrekingen) gevestigd was. Het exacte gebruik van het binnenplaatsje kon niet worden vastgesteld.

Op basis van het historisch kaartmateriaal is het waarschijnlijk dat de onderzoekslocatie niet bebouwd is geweest en altijd deel heeft uitgemaakt van een binnenterrein. De schaal en nauwkeurigheid van de historische kaarten laten echter niet toe dit met zekerheid vast te stellen. Vanaf 1900 werden de gebouwen in de omgeving van de onderzoekslocatie op topografische kaarten weergegeven als huizenblokken. Hierdoor is niet meer te zien of de onderzoekslocatie wel of niet bebouwd was (afb. 12 en 13). Het terrein is momenteel in gebruik als binnenplaats en ligt braak. Slechts een smalle zone langs de westrand is verhard met betontegels. De onderzoekslocatie heeft waarschijnlijk altijd een binnenterreinfunctie gehad. Op binnenterreinen wordt geen grootschalige bebouwing verwacht, wel kunnen bijgebouwen, waterputten en beerputten worden verwacht.

In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn veel rijksmonumenten aanwezig. Ongeveer 30 m ten noordwesten van de onderzoekslocatie is een woon-werkhuis uit de Nieuwe Tijd aanwezig (rijksmonument 16.354). Ongeveer 45 m ten noordwesten van de onderzoekslocatie is een grensafbakening aanwezig (rijksmonument 16.355). Het betreft een zandstenen poort van de Latijnse school, die uit 1614 dateert. Ongeveer 65 m ten westen van de onderzoekslocatie is een wasserij uit 1876

¹¹Bron: beschrijving bij monumentnr. 13.456.

¹²Bron: www.watwaswaar.nl.

¹³de resultaten hiervan zijn ontvangen per email; d.d. 30 maart 2011

aanwezig (rijksmonument 507.891). De wasserij behoorde bij een weeshuiscomplex. Ongeveer 100 m ten noorden van de onderzoekslocatie ligt de Grote Kerk (Maria Magdalenakerk). Het driebeukige koor dateert uit het derde kwart van de 15e eeuw; de transepten werden in het begin van de 16e eeuw voltooid (rijksmonument 16.375).

2.3 Bekende archeologische waarden

De archeologische trefkans van de onderzoekslocatie wordt in de eerste plaats bepaald door de geomorfologie. De kreekinversieruggen vormen hoge elementen in het landschap. Vanaf de 10e eeuw zijn deze kreekruggen in Zuid-Beveland bewoond geraakt (Barends et al. 2005). Door de ligging op oeverafzettingen van een post-Romeinse getijdenkreek heeft de onderzoekslocatie een hoge trefkans op archeologische resten uit de periode Middeleeuwen – Nieuwe Tijd. De lager gelegen welvingen in getijdenafzettingen in de omgeving van de onderzoekslocatie (klei-op-veen-gebieden) zijn door selnering veelal volledig verstoord en later geëgaliseerd. Lokaal kunnen daar echter nog restanten van het oorspronkelijke veenpakket voorkomen. Indien de top van dit veen nog intact is, kunnen daar resten uit de Late IJzertijd en/of Romeinse Tijd worden aangetroffen. In het kleidek op de veenrestanten kunnen ook losse vondsten uit de periode Middeleeuwen – Nieuwe Tijd worden gevonden.

2.3.1 Archeologische monumenten en waarnemingen

De onderzoekslocatie ligt in de oude stadskern van Goes, een archeologisch monument van hoge waarde (AMK-terrein 13.456). Binnen de oude stadskern worden archeologische resten vanaf de Late Middeleeuwen verwacht. In de oude stadskern zijn in Archis2 veel waarnemingen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd bekend.¹⁴ Op ongeveer 50 m ten noordoosten van de onderzoekslocatie is aan de Lange Kerkstraat 50 een beerput aangetroffen, die waarschijnlijk tussen 1550 en 1600 in gebruik is geweest (waarnemingsnr. 34.707). Verder zijn onder andere diverse roodbakkende, geglazuurde aardewerken voorwerpen uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd aangetroffen (waaronder een voorraadvat, vergiet, kom en bord). Ook is een waterput uit de 17e eeuw aangetroffen (waarnemingsnr. 236.166). Ongeveer 100 m ten zuidwesten van de onderzoekslocatie, aan de Singelstraat, zijn menselijke skeletdelen, een keienbestrating en funderingsresten uit de Late Middeleeuwen aangetroffen (waarnemingsnr. 236.160). Ongeveer 100 m ten noordwesten van de onderzoekslocatie, aan de Singelstraat 13, zijn aardewerkfragmenten uit de Late Middeleeuwen aangetroffen (waarnemingsnr. 20.799). Ook is bouw materiaal van een kloostercomplex en menselijk botmateriaal uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd aangetroffen.

¹⁴De cultuurhistorische kaart van de provincie Zeeland (<http://provincie.zeeland.nl/cultuur/chs>) en het Zeeuws Archief leveren geen aanvullende informatie.

2.3.2 Eerder uitgevoerd onderzoek

Bij bestratingwerkzaamheden rondom de Magdalenakerk, ca. 30 m ten noordwesten van de onderzoekslocatie, zijn resten van een kerkhof aangetroffen (onderzoeksmelding 25.377). Mogelijk liggen in dat onderzoeksgebied resten van Slot Oostende, een 14e-eeuws kasteel dat deel uitmaakte van de middeleeuwse kern van Goes. Daarom is verder onderzoek daar aanbevolen. Ongeveer 160 m ten zuidoosten van de onderzoekslocatie, buiten de historische kern van Goes, is bij een booronderzoek een getij-inversierug aangetroffen (onderzoeksmelding 24.207). De getij-inversierug was echter verstoord, waardoor geen vervolgonderzoek geadviseerd werd. Ongeveer 185 m ten zuiden van de onderzoekslocatie, buiten de historische kern in een vlakte van getij-afzettingen, is tijdens een booronderzoek gebleken dat het Hollandveen (2,5 m –mv) ter plaatse van het plangebied is geërodeerd door getijdenwerking (onderzoeksmelding 36.716). Hierdoor is de trefkans op relevante archeologische waarden uit de Late IJzertijd en/of de Romeinse Tijd laag. Daarnaast bleek een potentieel middeleeuws niveau verstoord door subrecente gebruiksactiviteiten. Daarom werd geconcludeerd dat de onderzoekslocatie kon worden vrijgegeven.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. Goes ligt op een post-Romeinse kreekrug, waarop mogelijk al sinds de 8e eeuw n. Chr. bewoning heeft plaatsgevonden.

De onderzoekslocatie ligt midden in het historische centrum van Goes, een archeologisch monument van hoge waarde met een hoge trefkans op archeologische resten vanaf de Vroege Middeleeuwen. Deze archeologische resten worden in de top van de kreekrugafzettingen en in de daarop gelegen stedelijke ophogingslaag verwacht. Het terrein is vanaf de Late Middeleeuwen in gebruik geweest voor verschillende ambachten. In de periode 17e – 19e eeuw was het in gebruik door een bierbrouwer. Het exacte gebruik van het binnenplaatsje kon niet worden achterhaald.

Door de ligging in de stadskern en doordat de onderzoekslocatie vanaf 1560 waarschijnlijk niet bebouwd is geweest, worden vooral structuren zoals (restanten van) water- en beerputten op de onderzoekslocatie verwacht en in mindere mate bebouwingsresten zoals muurwerk of funderingen. Het vondstmateriaal zal vooral bestaan uit anorganische resten zoals aardewerk, stenen artefacten en metaal. Daarnaast kunnen in de nattere delen ook organische resten zoals hout en bot bewaard gebleven zijn. De kans op aanwezigheid van archeologische resten is afhankelijk van de intactheid van het bodemprofiel. De door het bureau-onderzoek verkregen informatie geeft geen aanwijzingen voor grootschalige vergraving van de onderzoekslocatie.

3 Resultaten inventariserend veldonderzoek

3.1 Booronderzoek

Tijdens het verkennende booronderzoek zijn op de onderzoekslocatie in totaal vier boringen gezet met een diepte van 0,6 tot 4 m –mv. Boring 1 moest op een diepte van respectievelijk 0,6 m –mv worden gestaakt op een baksteenverharding, mogelijk een fundering. Na het aantreffen van deze verharding in de ondergrond is met een steekguts getracht de contouren van deze verharding te bepalen. Hierbij werd op het noordelijke terreindeel nog een tweede verharding aangetroffen op een diepte van ca. 0,3 m –mv. Van beide verhardingen kon in het onderzoek niet de exacte aard en ouderdom worden bepaald. De locatie van de boringen is weergegeven in afbeelding 14. De resultaten van het onderzoek zijn weergegeven in bijlage 1.

Op de onderzoekslocatie is een stedelijk ophogingspakket aangetroffen met een dikte variërend tussen 2,05 – 2,2 m –mv. Het pakket bestaat uit vier à vijf, op basis van textuur, kleur en bijmengingen te onderscheiden lagen. De textuur van de lagen varieert tussen matig siltig zand tot sterk siltige klei. De lagen zijn over het algemeen grijs tot grijsbruin van kleur. Enkele lagen zijn zwak tot matig humeus. Nagenoeg alle lagen worden gekenmerkt door een grote hoeveelheid antropogene insluitsels zoals baksteen, puin, kalkmortel, bot, aardewerk en houtskool. In boringen 2 en 3 zijn in het stedelijk ophogingspakket puinlagen aanwezig op een diepte van respectievelijk 2,2 m –mv en 0,8 – 1,5 m –mv. Het ophogingspakket gaat in diepte scherp over naar de onderliggende natuurlijke afzettingen.

De onder het ophogingspakket liggende afzettingen bestaan aan de top uit sterk zandige klei. In de afzettingen is sprake van een *fining-upwards-sequentie*. Naar beneden toe worden de afzettingen steeds grover. De afzettingen vertonen veelal een fijne laminering van zand met kleilagen en klei met zandlagen. Hiernaast komen fijne humeuze bandjes voor. Aan de basis van het pakket bestaan de afzettingen uit matig tot sterk siltig zand. De fijne laminering bepaalt dat de afzettingen geclassificeerd kunnen worden als ‘getijdengeuloeversedimenten’. De locatie ligt dus op de getijdengeulinversierug.

3.1.1 Vondsten

In boringen 2 en 4 zijn dateerbare vondsten gedaan. Het materiaal is bekeken door drs. C.G. Koopstra. De aardewerkvondsten uit boringen 2 en 5 bestonden respectievelijk uit roodbakkend loodgeglazuurd aardewerk en witbakkend kopergeglazuurd aardewerk. In boring 4 is hiernaast nog een fragment van een dakpan aangetroffen. Door de fragmentarische aard van het materiaal kon het niet nader worden gedateerd dan de Nieuwe Tijd. Naast aardewerk zijn in boring 2 twee fragmenten bot (afkomstig van een niet nader te determineren vis) aangetroffen en een fragment leisteen. Deze vondsten zijn niet exact te dateren. Gezien de fragmentarische aard van het vondstmateriaal en de hierdoor geringe archeologische waarde, zal het materiaal na goedkeuring van het conceptrapport worden afgestoten en niet worden gedeponed.

4 Samenvatting

De onderzoekslocatie ligt in de historische kern van Goes (een archeologisch monument van hoge waarde; AMK-terrein 13.456) op oeverafzettingen van een post-Romeinse getijdenkreek. Door de ligging in de historische kern van Goes heeft de onderzoekslocatie een hoge trefkans op archeologische resten en/of sporen vanaf de Late Middeleeuwen. Door de ligging op oeverafzettingen kunnen mogelijk ook resten vanaf de Vroege Middeleeuwen aanwezig zijn. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn waarnemingen vanaf de Late Middeleeuwen bekend. De oudste vermelding van Goes dateert uit 976. De onderzoekslocatie was sinds 1560 waarschijnlijk niet bebouwd, maar lag wel direct naast bebouwing. Hierdoor worden op de onderzoekslocatie vooral (restanten van) water- en beerputten en andere nederzetting-gerelateerde structuren en vondstmaterialen verwacht. Bij het bureau-onderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden voor recente, grootschalige vergravingen van de onderzoekslocatie. Daarom wordt geconcludeerd dat voor de onderzoekslocatie een hoge trefkans op archeologische resten vanaf de Middeleeuwen geldt.

In het verkennende booronderzoek op de locatie is een stedelijk ophogingspakket aangetroffen dat is gefundeerd op getijdengeuloeverafzettingen van de post-Romeinse getijdengeul. In het ophogingspakket is een groot aantal archeologische indicatoren aangetroffen. In de ondergrond zijn verhardingen aanwezig, mogelijk muurwerk of funderingen.

5 Conclusie

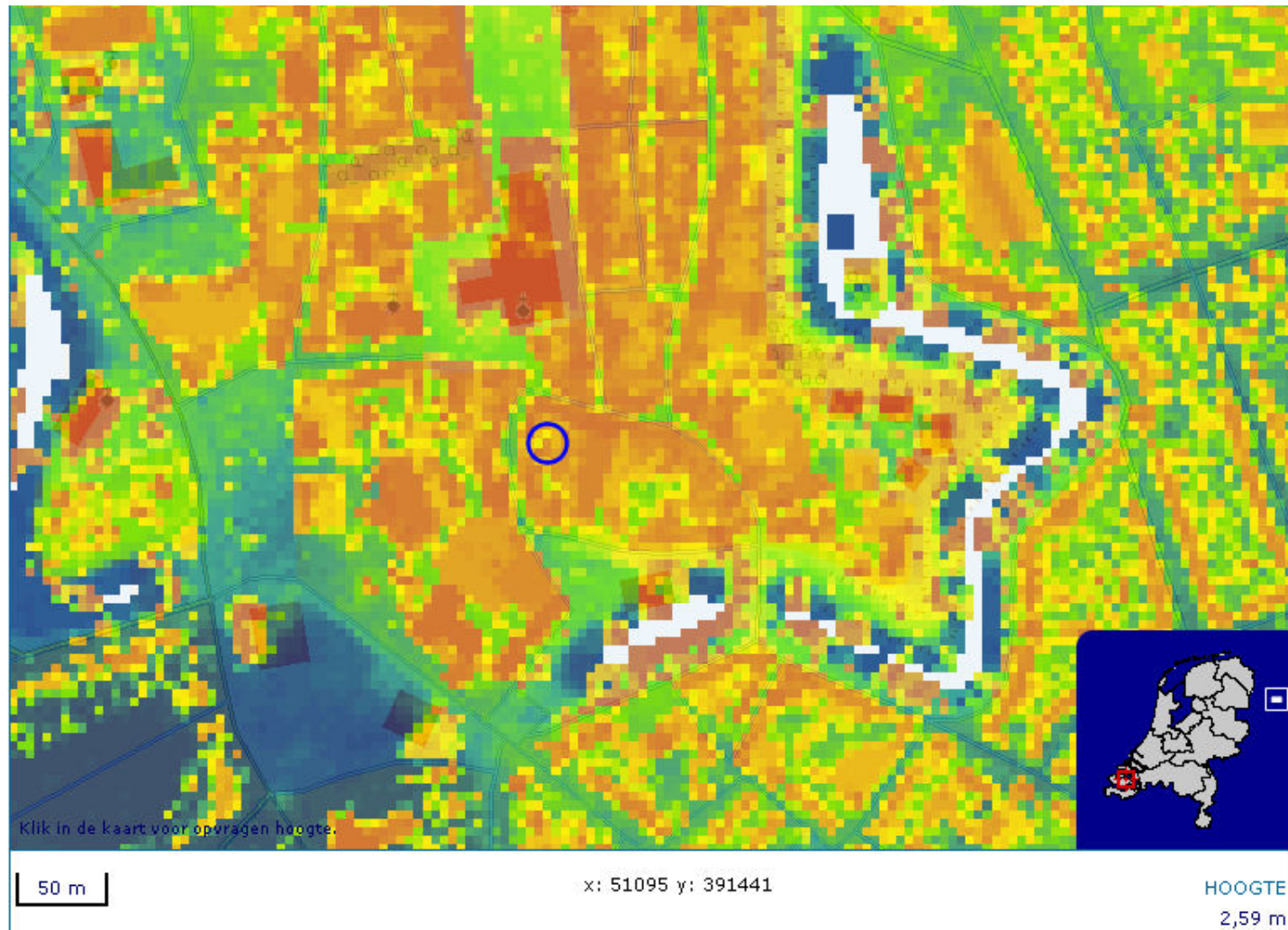
Er kan geconcludeerd worden dat op de onderzoekslocatie sprake is van een archeologische vindplaats van het complextype '(binnen)stad'. Hierdoor is op de gehele onderzoekslocatie sprake van een hoge tot zeer hoge trefkans op archeologische resten.

6 Aanbeveling

Op de onderzoekslocatie is sprake van een archeologische vindplaats van het complextype '(binnen)stad'. Een vervolgonderzoek is noodzakelijk om de aard en omvang van deze vindplaats te bepalen. De aangetroffen verhardingen en archeologische lagen liggen binnen de verstoringsdiepte van de geplande nieuwbouw en zullen daarom waarschijnlijk niet *in situ* kunnen worden behouden. Er wordt daarom geadviseerd de bodemverstorende werkzaamheden onder archeologische begeleiding (protocol 'opgraven') te laten plaatsvinden. Dit houdt in dat de ontgravingswerkzaamheden worden uitgevoerd onder regie van een KNA-archeoloog. Dit onderzoek wordt aanbevolen voor de gehele locatie. Voor het uitvoeren van een archeologische begeleiding is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk dat voor aanvang de werkzaamheden moet worden goedgekeurd door de bevoegde overheid, de gemeente Goes. De bevoegde overheid bepaalt of en in welke vorm het vervolgonderzoek moet worden uitgevoerd. Het is aan de bevoegde overheid om op basis van dit advies een selectiebesluit te nemen.

Literatuur

- Aa, A.J. van der, 1839–1851. *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, bijeengebragt door A.J. van der Aa, onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden*. Gorinchem.
- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland; de hogere niveaus*. Wageningen.
- Barends, S. et al. (red.), 2005. *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Utrecht.
- Bazen, M., 1987. *Toelichting bij de kaartbladen 48 Oost, Middelburg, en 49 West, Bergen op Zoom*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Bosch, J.H.A., 2005. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode. Op basis van de Standaard Boor Beschrijvingsmethode, versie 5.2*. Utrecht (TNO-rapport NITG 05-043-A).
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Dekker, C., 2002. *EEN SCHAMELE LANDSTEDE. Geschiedenis van Goes tot aan de Satisfactie*. Goes.
- Mulder, E.F.J. de, M. C. Geluk, I. L. Ritsema, W. E. Westerhoff & T. E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Afbeelding 2. Hoogtekaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Rood is hoog en blauw is laag. Bron: www.ahn.nl.

Schaal: 1:500
Gemeente: Goes

Secie: D
Perceel: 5218

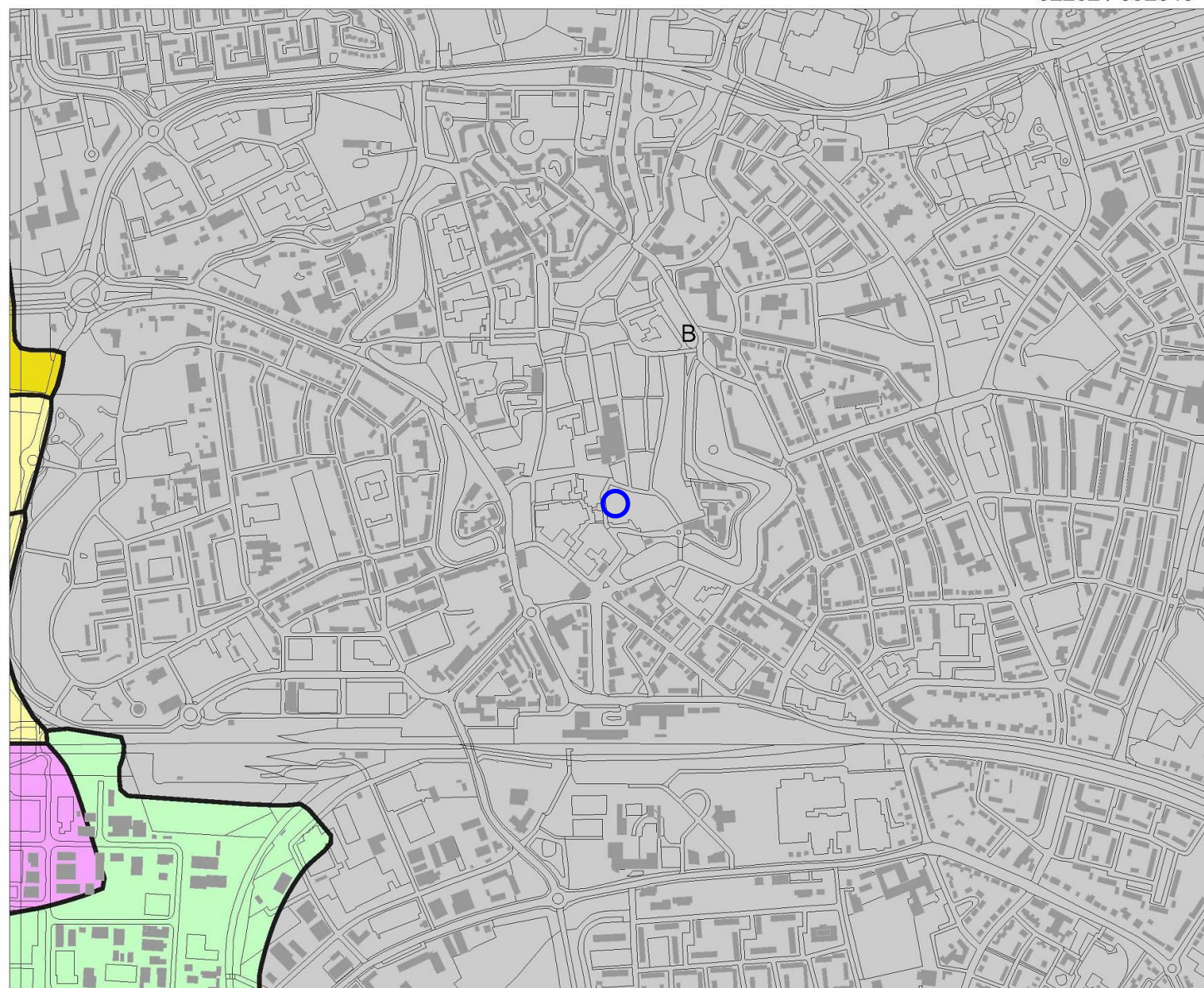
Architectenbureau Albert Blankenstijn

Weststraat 31 4484 AA Kortgene Tel: 0113-30 60 56 Email: info@abarchitect.nl

Project:	Uitbreiding winkelpand aan de klokstraat 5 te Goes	Schaal:	1:500
Omschrijving:	Situatie tekening	Datum:	13-10-2010
Opdrachtgever:	Scheba B.V.	Werknr.:	274
Getekend:	A. Blankenstijn	Blad:	-

Afbeelding 4. Ligging van de onderzoekslocatie (grijs vlak) op de kadastrale kaart. Bron: Architectenbureau Albert Blankenstijn.

52202 / 392343

49980 / 390528

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
 - Wanden
 - Hoge heuvels en ruggen
 - Terpen
 - Hoge duinen
 - Plateaus
 - Terrassen
 - Plateau-achtige vormen
 - Waaivormige glooiingen
 - Niet-waaivormige glooiingen
 - Lage ruggen en heuvels
 - Welvingen
 - Viakten
 - Laagten
 - Ondiepe dalen
 - Matig diepe dalen
 - Diepe dalen
 - Water
 - Bebouwing
 - Overig (Dijken etc)

0 500 m

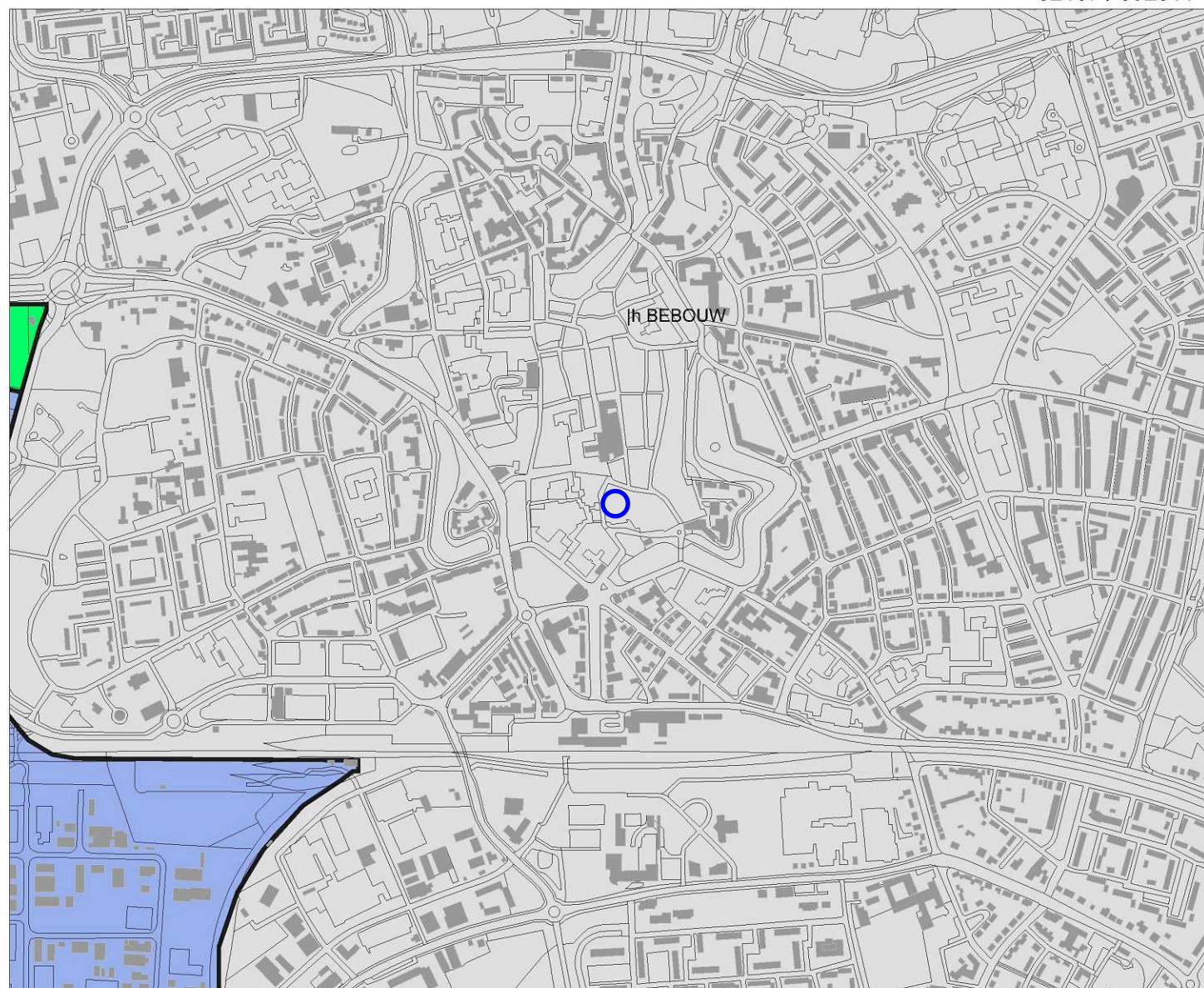

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 5. Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis2.

52167 / 392311

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)

BODEM ((c)Alterra)

- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalk lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

0 500 m

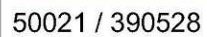

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

50021 / 390558

Afbeelding 6. Bodemkaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis2.

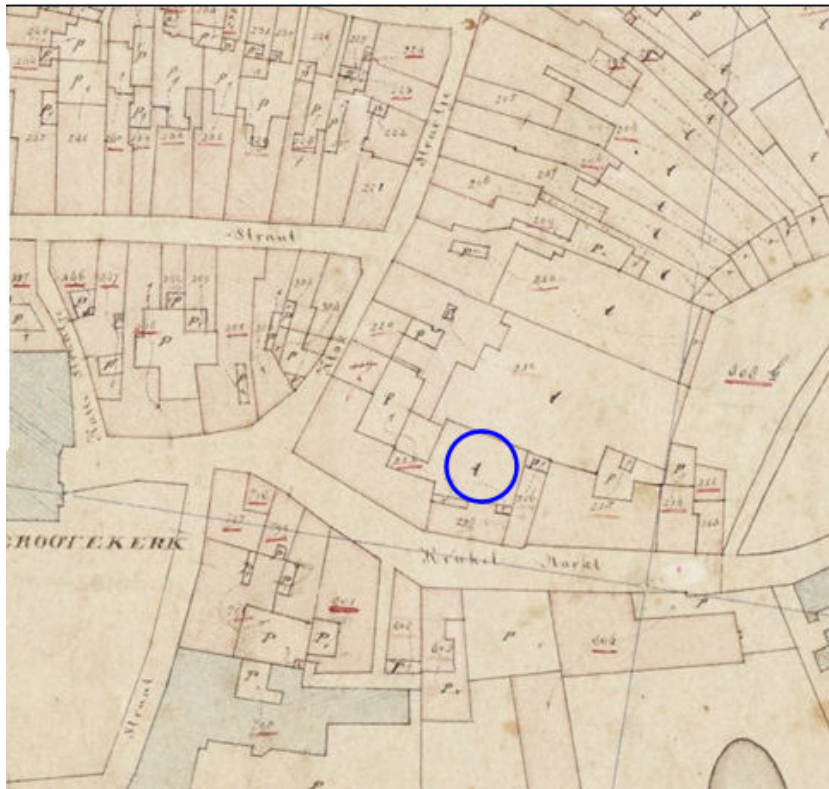
Afbeelding 7. Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (rood omcirkeld) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis2.

Afbeelding 8. Indicatieve ligging van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) op de kaart van Jakob van Deventer uit 1560. Bron: <http://www.kaartenenatlassen.nl/afbeelding/8495/1393>.

Afbeelding 9. Indicatieve ligging van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) op de kaart van Zacharias Roman uit 1650. De kaart is westelijk gericht. Bron: Heemkundige Kring de Bevelanden.

Afbeelding 10. Indicatieve ligging van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) op de kadastrale kaart uit 1832. De kaart is oostelijk gericht. Bron: www.watwaswaar.nl

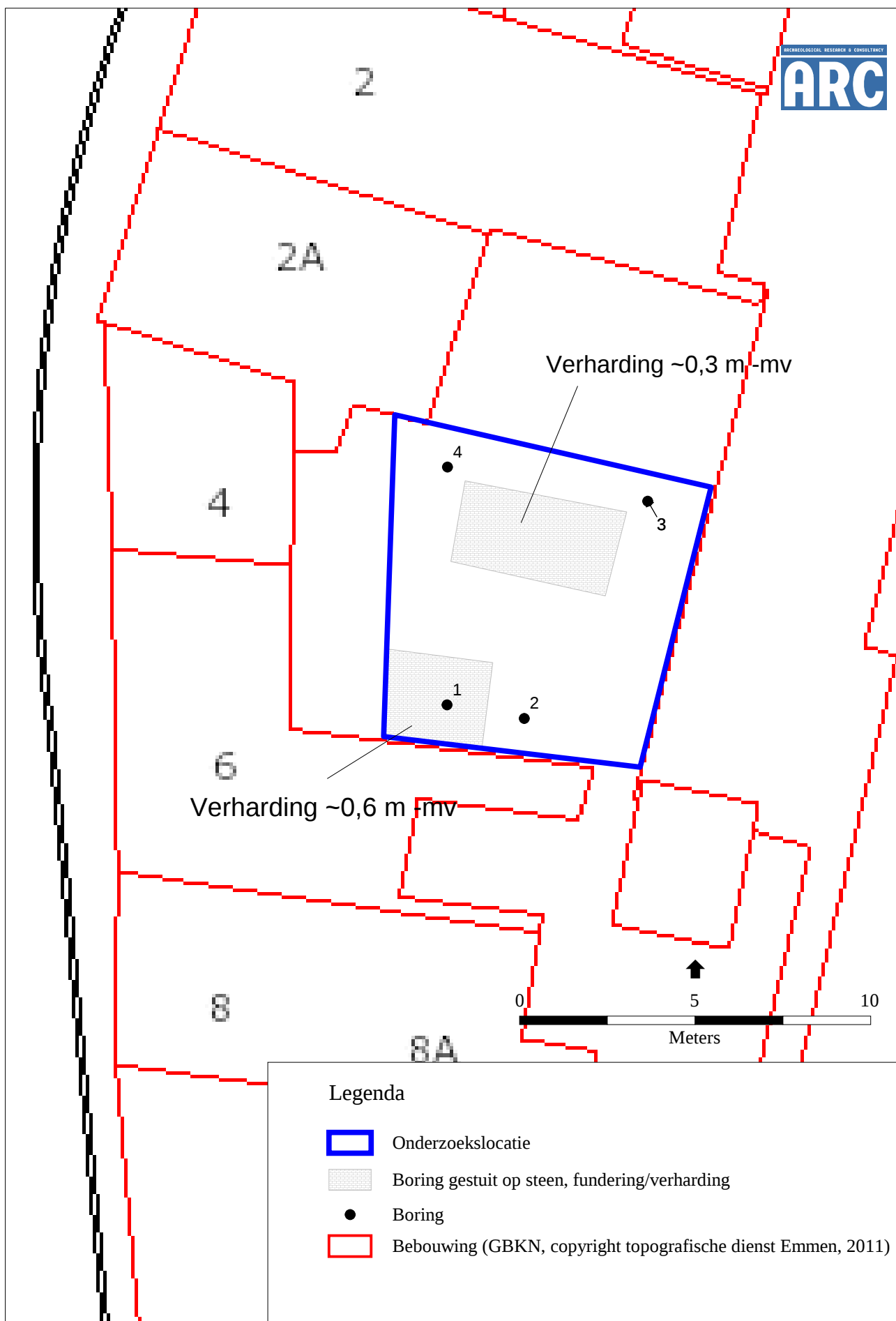
Afbeelding 11. Indicatieve ligging van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) op een topografische kaart uit 1857. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 12. Indicatieve ligging van de onderzoekslocatie (omcirkeld) op een kaart uit 1900.
Bron: www.kich.nl

Afbeelding 13. Indicatieve ligging van de onderzoekslocatie (omcirkeld) op een topografische kaart uit 1993. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 14. Overzicht van de onderzoekslocatie, met daarop aangegeven de posities van de boorpunten en de indicatieve ligging van de verhardingen in de ondergrond

Bijlage 1 Boorstaten

Locatiebepaling	gemeten, GPS
Referentievlak	Normaal Amsterdams Peil
Maaiveldhoogtebepaling	geschat, actueel hoogtebestand
Nauwkeurigheid maaiveldhoogte	50 cm

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)	s4	uiterst siltig
K klei	z1	zwak zandig
PUI puin	z3	sterk zandig
Z zand		
	humus (onderdeel lithologie)	
bijmengsel (onderdeel lithologie)	h1	zwak humeus
s1 zwak siltig	h2	matig humeus
s2 matig siltig		
s3 sterk siltig		

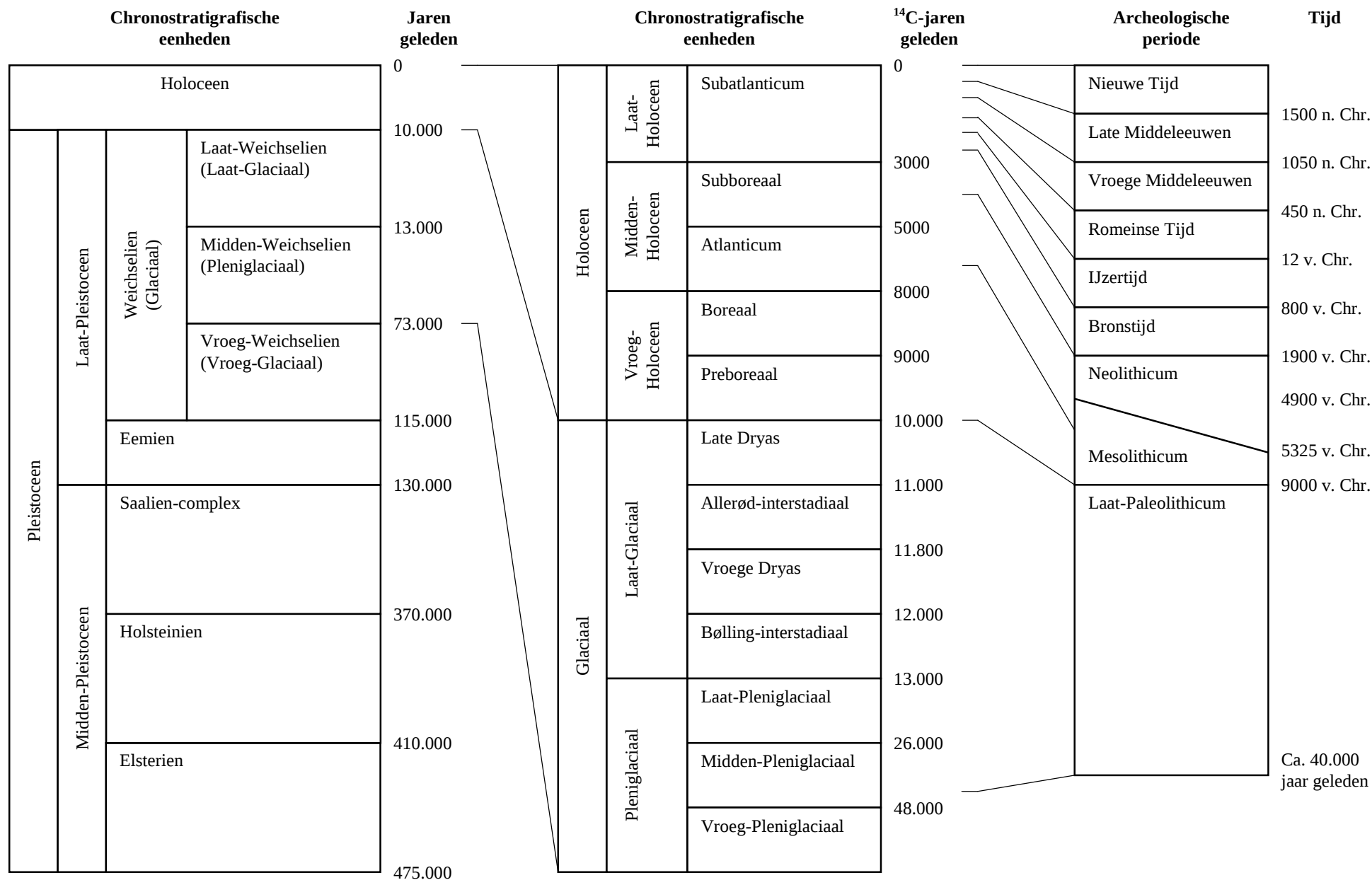
boring 1 RD-X: 51.089. RD-Y: 391.431. Maaiveld: 1,50. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
20 Zs3h1	donker grijs	scherp	Vlekken: licht gevlekt, grijs. Archeologische indicatoren: baksteen, weinig. Opmerkingen: stedelijke ophooglaag.
30 Zs4h2	donker grijs	scherp	Opmerkingen: stedelijke ophooglaag.
50 Zs4	donker grijs	scherp	Vlekken: licht gevlekt, grijs. Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Opmerkingen: stedelijke ophooglaag.
60 Kz3	grijs	gestaakt	Archeologische indicatoren: baksteen, weinig. Opmerkingen: Stedelijke ophooglaag.

boring 2 RD-X: 51.092. RD-Y: 391.431. Maaiveld: 1,50. Boormethode: edelmanboring, guts.

diepte lithologie	kleur	grens	
35 Zs4	donker grijs	scherp	Vlekken: matig gevlekt, grijs. Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Opmerkingen: stedelijke ophooglaag.
55 Zs3h2	donker bruin grijs	scherp	Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Opmerkingen: sintel, puin, stedelijke ophooglaag.
130 Kz3	grijs	scherp	Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Opmerkingen: onverbrand bot, houtskool, stedelijke ophooglaag.
200 Kz1	grijs	geleidelijk	Archeologische indicatoren: baksteen, veel. Opmerkingen: zeer veel kleine fragmenten puin, bot, houtskool, mortel, aardewerk, stedelijke ophooglaag.
220 Ks3	licht bruin grijs	scherp	Archeologische indicatoren: baksteen, weinig. Opmerkingen: veel baksteen op 220, stedelijke ophooglaag.
310 Kz3	grijs	geleidelijk	Bodemhorizont: C. Vlekken: licht gevlekt, oranje.
400 Zs2	licht bruin grijs	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 3 <i>RD-X: 51.095. RD-Y: 391.436. Maaiveld: 1,50. Boormethode: edelmanboring, guts.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
25 Zs3	donker grijs	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> vergraven. <i>Opmerkingen:</i> laag cunetzand tussen 10-15cm, stedelijke ophooglaag.
50 Kz3h2	donker bruingrijs	geleidelijk	<i>Archeologische indicatoren:</i> onverbrand bot, spoor. <i>Opmerkingen:</i> enkele baksteenfragmenten, stedelijke ophooglaag.
80 Zs3h1	licht bruingrijs	scherp	<i>Vlekken:</i> matig gevlekt, grijs. <i>Archeologische indicatoren:</i> puin. <i>Opmerkingen:</i> stedelijke ophooglaag.
150 PUIz1	witgrijs	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, weinig. <i>Opmerkingen:</i> zeer veel kalkmortel, baksteen, basis hard, fundering?, alleen met guts door te doorboren, stedelijke ophooglaag.
205 Kz3	licht bruingrijs	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, weinig. <i>Opmerkingen:</i> stedelijke ophooglaag.
290 Kz3	groengrijs	geleidelijk	<i>Bodemhorizont:</i> C. <i>Sublagen:</i> zandlagen.
320 Kz3h1	donker grijs	scherp	<i>Bodemhorizont:</i> C.
350 Zs1	grijs	scherp	<i>Bodemhorizont:</i> C. <i>Sublagen:</i> kleilagen. <i>Opmerkingen:</i> humeuze bandjes.
400 Zs3	grijs	beëindigd	<i>Bodemhorizont:</i> C. <i>Schelpmateriaal:</i> weinig.
boring 4 <i>RD-X: 51.089. RD-Y: 391.438. Maaiveld: 1,50. Boormethode: edelmanboring, guts.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
55 Zs3	donker grijsbruin	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, spoor. <i>Opmerkingen:</i> stedelijke ophooglaag.
90 Zs2h1	licht bruingrijs	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, weinig. <i>Opmerkingen:</i> houtskool, stedelijke ophooglaag.
180 Kz3	licht bruingrijs	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, weinig. <i>Opmerkingen:</i> kalkmortel, aardewerk, schelpfragmenten, stedelijke ophooglaag.
215 Kz1	donker grijs	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, weinig. <i>Opmerkingen:</i> veel houtskool, veel puin aan basis, stedelijke ophooglaag.
220 Kz3	licht grijs	scherp	<i>Archeologische indicatoren:</i> baksteen, weinig. <i>Opmerkingen:</i> stedelijke ophooglaag.
225 Kz3h2	licht grijs	scherp	<i>Vlekken:</i> sterk gevlekt, zwart. <i>Plantenresten:</i> veel. <i>Schelpmateriaal:</i> veel. <i>Opmerkingen:</i> Schelpen aan basis, rommelig.
250 Zs3	grijs	beëindigd	<i>Bodemhorizont:</i> C. <i>Vlekken:</i> matig gevlekt, oranje.

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.